

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

EIS 15 artikla – ihmisoikeudet v. valtion etu

OTMU 1076 Kriisi- ja valmiuslainsäädäntö

ON-työ

Helmi Peltonen

22.2.2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

ON-työ / Tutkielma

Oppiaine: Kriisi- ja valmiuslainsäädäntö

Tekijä: Helmi Peltonen

Otsikko: EIS 15 artikla – ihmisoikeudet v. valtion etu

Ohjaaja: Antti Aine

Sivumäärä: 34 sivua, joista leipätekstiä 25 sivua

Päivämäärä: 15.4.2024

Tutkielman aiheena on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artikla. Lainkohta käsittelee sopimusvelvoitteista poikkeamista hätätilan aikana. Erityisesti tutkielmassa keskitytään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artiklan 1 kohtaan eli niihin olosuhteisiin, jotka ovat lainkohdan mukaan sopimusvelvoitteista poikkeamiseen oikeuttavia hätätiloja. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaiset muut olosuhteet kuin sota lasketaan tämänkaltaisiksi hätätiloiksi.

Tutkimusmateriaalina käytetään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä, Euroopan ihmisoikeussopimusta, Suomen kansallista lainsäädäntöä ja oikeustieteellistä kirjallisuutta. Tutkimusmetodina käytetään lainopillista metodia eli sekä objektiivista että vertailevaa tulkintaa. Tutkimuksessa selvitetään Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artiklan 1 kohdan merkitystä oikeuskäytännön kautta, mutta myös vertailemalla relevanttia lainsäädäntöä keskenään.

Tutkimuksen perustella Euroopan ihmisoikeussopimuksen 15 artiklan 1 kohdan mukaiselle muulle hätätilalle kuin sodalle on neljä kriteeriä: 1) hädän on oltava aito ja välittömästi uhkaava 2) hädän on kosketettava koko kansakuntaa 3) hädän on uhattava järjestäytyntä yhteiskuntaelämää 4) hädän on oltava poikkeuksellinen. Edellä luetellut neljä kriteeriä ovat muodostuneet Euroopan ihmisoikeustuomion oikeuskäytännön myötä.

Avainsanat: Euroopan ihmisoikeussopimus, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää.

Sisällys

Kirjoituksen otsikko	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
Lähteet	VII
Lyhenteet	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1 Johdanto	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1.1 Ihmisoikeudet	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
1.2 Tutkimuskysymys	2
2 Tutkimusmenetelmät	5
3 Kansallinen lainsäädäntö	7
3.1 Valmiuslaki	7
3.2 Puolustuslaki	8
3.3 Perustuslaki	9
4 Euroopan ihmisoikeussopimus	12
4.1 Historia	12
4.2 EIS 15 artikkeli	13
4.3 EIS 15 artikkelin tulkintaa	13
4.4 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin	14
5 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä	16
5.1 Tuomioistuinratkaisut Pohjois-Irlannin konfliktista	16
5.2 Muita olennaisia tuomioistuinratkaisuja	17
5.3 Tuomioistuinratkaisujen analyysia	18
6 Loppusanat	18
6.1 Kritiikkiä	20
6.2 Vertailua Suomen lainsäädäntöön	21
6.3 Loppupäätelmät	23

Lähteet

Kirjallisuus

- Aine, Antti – Nurmi, Veli-Pekka – Ossa, Jaakko – Penttilä, Teemu – Salmi, Ilkka – Virtanen, Vesa, *Moderni kriisilainsäädäntö*, WSOYpro 2011.
- Greene, Alan, *Separating Normalcy from Emergency: The Jurisprudence of Article 15 of the European Convention of Human Rights*, *German Law Journal*, vol. 12, no. 10, Cambridge University Press 2019, s. 1764-1785.
- Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Velipekka, *Perusoikeudet*, WSOYpro 2011.
- Hernández, Gleider, *International Law*, Oxford University Press 2019.
- Hirvonen, Ari, *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*, Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17, Helsinki 2011.
- Sikuta, Jan, *Threats of Terrorism and the European Court of Human Rights*, *European Journal of Migration and Law* 2008, vol. 10, no. 1, s. 1-10.
- Van der Sloot, Bart, *Is All Fair in Love and War? An Analysis of the Case Law on Article 15*, *Revue de droit militaire et de droit de la guerre* 2014, vol. 53, no. 2, s. 319-358.

Virallislähteet

SMDno-2017-1447, Kansallinen riskiarvio 2018, Sisäministeriön julkaisuja 2019:5.

Oikeustapaukset

- A. and Others v. the United Kingdom, no 3455/05, 19.02.2009.
- Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece (the “Greek case”), no. 3321/67; 3322/67, 3323/67 ja 3344/67, 31.05.1968.
- Ireland v. the United Kingdom, Series A no. 25, 18.01.1978.
- Lawless v. Ireland, Series A no. 3, 01.06.1961.

Verkkolähteet

European Court of Human Rights: Factsheet – Derogation in time of emergency, Press Unit, Unité de la Presse, September 2020

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Derogation_ENG (Luettu 24.01.2024).

European Court of Human Rights: Guide on Article 15 of the European Convention on Human Rights – Derogation in time of emergency, Council of Europe/European Court of Human Rights 2019

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_15_ENG (Luettu 29.01.2024).

Council of Europe: Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5), Notifications under Article 15 of the Convention in the context of the Covid 19 pandemic, Council of Europe 2020

<https://www.coe.int/en/web/conventions/derogations-covid-19> (Luettu 13.02.2024).

Säädökset ja yleissopimukset

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, SopS 63/1999.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Valmiuslaki 1552/2011.

Puolustustilalaki 1083/1991.

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
EU	Euroopan unioni

1 Johdanto

1.1 Ihmisoikeudet

ON-työ keskittyy erityisesti ihmisoikeuksiin. Ihmisoikeudet muistuttavat sisällöltään hyvin läheisesti perusoikeuksia. Sekä ihmisoikeuksiin että perusoikeuksiin kuuluu tarkoituksellisesti samankaltaisia oikeuksia, kuten oikeus elämään, yksityisyydensuoja ja sananvapaus. Ihmisoikeudet on kirjattu kuitenkin valtioiden keskenään solmimisiin kansainvälisiin sopimuksiin ja perusoikeudet sen sijaan on säädetty kansallisella tasolla usein valtion perustuslakiin.¹

Vaikka ihmisoikeuksiin ja perusoikeuksiin kuuluukin usein samankaltaisia oikeuksia, ihmisoikeuksilla on perusoikeuksia laajempi soveltamisala. Ihmisoikeuksia on noudatettava jokaisessa tietyn ihmisoikeussopimuksen allekirjoittaneessa valtiossa, kun taas esimerkiksi tietyn valtion perustuslakiin kirjattuja perusoikeuksia on noudatettava vain kyseisessä valtiossa. Lisäksi kyseinen valtio voi oman lainsäädäntönsä rajoissa puuttua perusoikeuksiin haluamallaan tavalla. Kun on kyse ihmisoikeuksista, kaikkien tietyn ihmisoikeussopimuksen allekirjoittaneiden valtioiden on käsiteltävä ihmisoikeuksia yhteisten pelisääntöjen mukaisesti.

ON-työ ei käsittele yleisesti kaikkia ihmisoikeussopimuksia vaan keskittyy yksinomaan Suomen kannalta tärkeimpään ihmisoikeussopimukseen eli vuonna 1950 solmittuun Euroopan ihmisoikeussopimukseen (EIS), jonka osapuolia ovat Euroopan neuvoston (EN) 47 jäsenmaata.

² Suomi allekirjoitti EIS:n vuonna 1989, jolloin siitä tuli osa Suomea velvoittavaa kansainvälistä oikeutta.

Oikeuslähteiden hierarkiassa Euroopan unionin oikeus ja Suomen ratifioimat kansainväliset sopimukset ovat korkeammalla tasolla kuin kansallinen lainsäädäntö.³ Tämä tarkoittaa sitä, että Suomi ei voi kansallisen lainsäädännön perusteella poiketa EIS:sta. Päinvastoin Suomen on pidettävä huolta siitä, ettei sen oma lainsäädäntö ole ristiriidassa ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.⁴

---

¹ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, s. 67.

² Hernández 2019, s. 421.

³ Hernández 2019, s. 78.

⁴ Hernández 2019, s. 82.

ON-työn aihe liittyikin hyvin läheisesti kysymykseen siitä, milloin Suomi voi poiketa EIS:n asettamista velvoitteista. EIS 15 artikla sisältää mahdollisuuden poiketa muista kuin ehdottomista ihmisoikeuksista tietyntilaisissa hätätilan muodostavissa olosuhteissa. Myös Suomen omassa lainsäädännössä on valmiuslain 3 § ja puolustustilalain 1 §, jotka säätelevät, missä olosuhteissa on mahdollista poiketa perusoikeuksista.

Vaikka valmiuslaki tai puolustustilalaki ei sinänsä kosketakaan ihmisoikeuksia, on helppoa huomata, että Suomen lain säätämät poikkeusolosuhteet myötäilevät samaa linjaa kuin EIS:n säätämät poikkeusolosuhteet. Koska perusoikeudet ja ihmisoikeudet ovat niin samankaltaisia, olisikin melko mahdotonta rajoittaa perusoikeuksia tilanteessa, joissa ihmisoikeuksien rajoittaminen olisi kiellettyä. Pelkkä lainsäädännön tulkinta ei kuitenkaan itsessään aina riitä, vaan tutkimussuunnitelmassani otan huomioon myös relevantin oikeuskäytännön.

EIS:n sisältämän oikeuden loukkaamisesta on oikeus valittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen (EIT). Juuri EIT:n antamat tuomioistuinratkaisut ovatkin tutkimussuunnitelmassani keskeisiä, sillä kyseisen tuomioistuimen tehtävänä on valvoa sitä, noudattavatko sopimusvaltiot EIS:n velvoitteita vai eivät.⁵ Tästä syystä rajaviivat sille, mikä oikeuttaa EIS:n ihmisoikeusvelvoitteista poikkeamisen, on nähtävissä helpoiten juuri EIT:n merkittävimmistä ratkaisuista tähän kysymykseen liittyen.

1.2 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymys on: Miten määritetään ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” eli milloin muutoin kuin sodassa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta voi poiketa sopimuksen 15 artiklan perustella Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan? Kuten tutkimuskysymyksestäkin voi jo huomata, EIS 15 artikla tarjoaa siis kaksi mahdollista olosuhdetta, jotka oikeuttavat ihmisoikeuksista poikkeamisen: sodan ja muun yleisen hätätilan.

Sodan käsite ei ole ollut kovinkaan tulkinnanvarainen eikä siten ole poikunut myöskään merkittävää oikeuskäytäntöä EIT:n taholta.⁶ Sen sijaan käsite ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” on edellyttänyt laajempaa tulkintaa sekä sopimuksen osapuolina olevien

---

⁵ Hernández 2019, s. 421.

⁶ European Court of Human Rights 2019 s. 6.

valtioiden toimenpiteissä että EIT:n ratkaisuihin. Häätätila on terminä monitulkintainen, sillä se ei automaattisesti kerro, millainen kriisin laajuuden tai asteen on oltava ollakseen häätätila.

Juuri tämän kyseisen aiheen tutkiminen on tärkeää, sillä EIS:n takaamat ihmisoikeudet ovat yksilön perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka muodostavat Euroopassa yksilön oikeuksien vähimmäisturvan.⁷ EIS:n osapuolet voivat omissa kansallisissa perustuslaeissaan vahvistaa ihmisoikeuksien antamaa suojaa perusoikeuksien muodossa. Valtioilla on siis täysi vapaus parantaa oman maansa ihmisoikeustasoa EIS:n vaatimaa tasoa korkeammalle.

Jos tällainen valtio ei kuitenkaan toimi edellä mainitun kaltaisella tavalla, EIS:n sisältämät ihmisoikeudet ovat ainoa turva tällaisen valtion yksilöiden oikeuksille. Ihmisoikeuksien tärkeyttä kuvastaa esimerkiksi se, että tuomioistuinten on tulkittava kansallista ja kansainvälistä lainsäädäntöä ihmisoikeuspainotteisesti ja eri oikeuksien ristiriitatilanteissa kansainväliset ihmisoikeudet voittavat aina kansallisen lainsäädännön.⁸

ON-työn aihe on tärkeä myös siksi, että se käsittelee poikkeusolojen lainsäädäntöä. Kriisi- ja valmiuslainsäädännön merkitys korostui vuoden 2014 Krimin miehityksen jälkeen ja sen ajankohtaisuus on vain kasvanut Venäjän hyökättyä Ukrainaan vuonna 2022. Euroopassa käydään jälleen sotaa ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen. Venäjän hyökkäävyys on ollut varsinkin Suomelle hälyttävää Suomen geopolittisen sijainnin takia.

Suomi on lisännyt valmiuttaan sodan varalta, mutta sen on lisäksi varauduttava myös muunkaltaisiin kuin avoimesti sotilaallisiin tilanteisiin. Suomalaisen yhteiskunnan turvallisuusympäristö on muuttunut aikaisempaa moninaisemmaksi ja sen takia on osattava erottaa, mitkä olosuhteet oikeuttavat jopa ihmisoikeuksista poikkeamisen ja mitkä eivät.⁹ Koska ihmisoikeudet muodostavat yksilön oikeuksien vähimmäisturvan, niistä ei tule poiketa, ellei se ole aivan välttämätöntä.

Pelkän sodan lisäksi Suomessa tulevaisuudessa poikkeusoloja voivat aiheuttaa niin COVID-19:n kaltaiset pandemiat kuin toisen valtion salassa tekemät kyberhyökkäykset. Jokaista hieman muuttuvaa olosuhdetta ei voida lukea poikkeusolosuhteeksi eikä jokainen poikkeusolosuhde

---

⁷ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, s. 67.

⁸ Hernández 2019, s. 80.

⁹ SM 5/2019 s. 14.

välttämättä ole vielä EIS 15 artiklan mukainen ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää”. Jokainen jotenkin normaalista poikkeava olosuhde ei siis oikeuta ihmisoikeuksista poikkeamista.

Tulevaisuudessa rajatila yhteiskunnan turvallisuuteen vaikuttavien eri olosuhteiden välillä on todennäköisesti entistä häilyvämpi ja sen takia on kyettävä tulkitsemaan EIS 15 artiklaa mahdollisimman tarkasti.¹⁰ Se ennaltaehkäisee ylilyöntejä, jotka heikentäisivät suhteettomasti yksilöiden oikeusturvaa, mutta toisaalta auttaa yhteiskuntaa varautumaan eri uhkiin. Nämä kaksi periaatetta – ihmisoikeuksien merkittävyys ja valtion kyky selviytyä kriiseistä – ovat olennainen osa EIS artikla 15 luonnetta ja niiden tasapainossa pitäminen EIT:n erityisen vaativa tehtävä.

---

¹⁰ Greene 2019, s. 1765.

2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä käytän tekstien tulkintaa. Lainopissa tällä menetelmällä pyritään tulkitsemaan oikeusnormien tekstin merkitystä.¹¹ Koska eri lauseita tai sanoja voi tulkita monin erilaisin tavoin, lopputulos on myös aina tulkitsijasta riippuvainen. Tästä syystä tekstien tulkitseminen tutkimusmenetelmänä ei ole kovin objektiivinen, mutta se on silti oikeustieteellisen tutkimusaiheen kannalta hyödyllinen.

Tutkimuskysymyksessä pohditaan kansainvälisen sopimuksen lainkohdan tiettyjen sanojen merkitystä – EIS 15 (1) artiklan sanat ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” – ja siihen saadaan vastaus vain tulkinnalla. Oikeusnormeja voidaan tulkita esimerkiksi sanamuodon mukaisesti eli sanoille annetaan niiden kirjaimellinen tai kieliopillinen merkitys.¹²

Tutkimuksessa tulkitsemistehävä on jätetty osittain EIT:lle. Tutkimuksessa aiotaankin itse asiassa tulkita EIT:n antamia tutkimusaiheelle relevantteja tuomioistuinratkaisuja eli tutkimusmenetelmänä on objektiivinen tulkinta.¹³ Tutkimuksessa käydään läpi nämä tuomioistuinratkaisut ja niistä löydettävissä olevat oikeusohjeet. EIT:n ratkaisut toimivat ennakkoratkaisuin, joten ne ovat tärkeitä oikeusnormeja.

Niiden perusteluiden merkitystä tulkitsemalla voidaan vastata tutkimuskysymykseen eli siihen, milloin muutoin kuin sodassa EIS:sta voidaan poiketa sen 15 artiklan nojalla EIT:n mukaan. EIS 15 artiklan ilmaisulle ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakuntaa” annetaan siis se merkitys, minkä vakiintunut oikeuskäytäntö on sille vuosien aikana antanut. EIT on EIS:n ylin tulkitsija, sillä kyseisellä tuomioistuimella on toimivalta ratkaista EIS:sta koskevia kiistoja, kunhan kansalliset oikeusturvakeinot on jo käytetty.

EIS 15 artiklan ja EIT:n tuomioistuinratkaisujen lisäksi muita tutkimukselle relevantteja oikeusnormeja on Suomen kansallisen lainsäädännön olennaiset lainkohdat. Suomen lainsäädännössä on myös säädetty poikkeusoloista, joissa perusoikeuksista poikkeaminen on mahdollista. Nämä lainkohdat muistuttavat läheisesti EIS 15 artiklaa, sillä niissäkin mainitaan

---

¹¹ Hirvonen 2011, s. 36.

¹² Hirvonen 2011, s.38.

¹³ Hirvonen 2011, s. 40.

sodan lisäksi myös tulkinnanvaraisempia olosuhteita, jotka voisivat oikeuttaa perusoikeuksista poikkeamisen.

Toisena tutkimusmetodina tutkimuksessa aiotaan siis käyttää objektiivisen tulkinnan lisäksi vertailevaa tulkintaa eli tutkimuksessa vertaillaan EIS:n lakitekstiä ja Suomen lainsäädäntöä keskenään.¹⁴ Tutkimuksessa tarkasteltavat kohdat Suomen lainsäädäntöä ovat erityisesti valmiuslain 3 § ja puolustustilalain 1 §, joissa määritellään perusoikeuspoikkeuksen mahdollistavat poikkeusolot.

Suomalainen lainsäädäntö pyritään pitämään yhdenmukaisena Euroopan unionin lainsäädännön ja Suomen ratifioimien kansainvälisten sopimusten kanssa. Tästä syystä sen tarkasteleminen, miten Suomen lainsäädäntö on määritellyt poikkeusolot, voi auttaa vastaamaan tutkimuskysymykseen. Keskeisiä oikeuslähteitä tutkimuksessa ovat siis EIS, valmiuslaki, puolustustilalaki ja EIT:n tuomioistuinratkaisut.

---

¹⁴ Hirvonen 2011, s. 39.

3 Kansallinen lainsäädäntö

3.1 Valmiuslaki

EIS 15 artiklasta käy ilmi, että ihmisoikeuksista poikkeaminen on mahdollista vain poikkeusoloissa. Tästä syystä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen kriisi- ja valmiuslainsäädännön ydinaluetta eli valmiuslakia ja puolustustilalakia.¹⁵ Molemmissa laeissa on oma määritelmänsä niille poikkeuksellisille oikeusolosuhteille, joissa on mahdollista ottaa käyttöön perusoikeuksia rajoittavia toimivaltuuksia.

Valmiuslain tarkoituksena on sen 1 §:n mukaan poikkeusoloissa huolehtia väestöstä, toimeentulosta, maan talouselämästä, oikeusjärjestyksen ylläpitämisestä, perusoikeuksista ja ihmisoikeuksista sekä valtakunnan alueellisesta koskemattomuudesta ja itsenäisyydestä. Tästä syystä valmiuslaissa on ollut myös tarkoituksellista määritellä, mitkä olosuhteet muodostavat lain mukaiset poikkeusolot. Pykälässä on myös erikseen maininta ihmisoikeuksien ylläpidosta, joten valmiuslain tulkitseminen on olennaista ottaen huomioon tutkimuksen aihe.

Kaikista tärkein valmiuslain pykälä tutkimuksen suhteen on kuitenkin 3 §, joka erikseen listaa eri olosuhteet, jotka valmiuslain mukaan muodostavat poikkeusoloiksi kutsutun olotilan. Lainkohta vahvistaa EIS 15 artiklan käsitystä poikkeusoloista, sillä aluksi siinä viitataan siihen, että sota muodostaa poikkeusolon. Valmiuslaissa sotaa on tosin kuvailtu aseellisena tai siihen vakavuudeltaan rinnastettavana hyökkäyksenä tai sen uhkana eikä termiä ”sota” ole suoraan mainittu.

Valmiuslain 3 § pystyy kansallisen lainsäädännön asemassa listaamaan myös muut kuin sotaa tarkoittavat poikkeusolot paljon yksityiskohtaisemmin kuin kansainvälinen EIS 15 artikla. Näitä ovat kyseisen pykälän mukaan muun muassa erityisen vakavat väestön toimeentuloon tai maan talouselämään kohdistavat uhkat, erityisen vakavat suuronnettomuudet, erityisen vakavat hyvin laajalle levinneet vaaralliset tartuntataudit ja muut uhkat, joiden seurauksena yhteiskunnan toimivuudelle välttämättömät toiminnot olennaisesti ja laajamittaisesti estyvät tai lamaantuvat.

---

¹⁵ Aine – Nurmi – Ossa – Penttilä – Salmi – Virtanen 2011, s. 6.

Tämä EIS 15 artiklaa lähtökohtaisesti paljon yksityiskohtaisempi lista saattaa antaa vihjeitä siitä, millainen olosuhde voidaan laskea EIS:n kuvailemaksi ”muuksi yleiseksi hätätilaksi, joka uhkaa kansakunnan elämää”. Esimerkiksi koronan aikana huomattiin, että myös EIT laskee erityisen vakavan hyvin laajalle levinneen tartuntataudin muodostavan EIS 15 artiklan mukaisen olotilan, joka oikeuttaa EIS:sta poikkeamiseen.¹⁶

Viimeinen valmiuslakiin sisältyvä tutkimuksessa tarkasteltava lainkohta on 5 §, jossa säädetään lain suhteesta kansainvälisiin velvoitteisiin, joihin muun muassa EIS lukeutuu. Valmiuslain 5 pykälän 1 momentti toteaa, että valmiuslakia sovellettaessa on noudatettava Suomea sitovia kansainvälisiä velvoitteita ja kansainvälisen oikeuden yleisesti tunnustettuja sääntöjä. Lainkohta vahvistaa siis sen, että Suomi ei voi tehdä poikkeuksia esimerkiksi EIS:sta, jolleivät kyseisessä sopimuksessa määrätyt poikkeuksen oikeuttavat olosuhteet ole läsnä.

Vaikka valmiuslaissa siis säädetään poikkeusoloista ja niiden mahdollistamista toimenpiteistä, ihmisoikeuksista ei voida poiketa EIS:n vastaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että Suomen mielestä ihmisoikeuspoikkeuksen oikeuttava olosuhde ei olekaan sitä, jos EIT tai Euroopan neuvosto mieltävät sen olevan EIS 15 artiklan soveltamisalueen ulkopuolella.¹⁷ EIT ei ole kuitenkaan antanut tuomioistuinratkaisuja, joissa Suomi olisi arvioinut poikkeusolon olemassa olemisen väärin. Valmiuslain 3 §:n poikkeusololistasta voi siis tehdä melko luotettavia päätelmiä siitä, mikä voidaan mahdollisesti laskea EIS 15 artiklan mukaiseksi ”muuksi yleiseksi hätätilaksi, joka uhkaa kansakunnan elämää”.

3.2 Puolustustilalaki

Valmiuslain lisäksi tutkimuksessa aiotaan tarkastella puolustustilalakia, jonka 1 § määrittelee poikkeusolot tällä tavalla:

”Valtiollisen itsenäisyyden turvaamiseksi ja oikeusjärjestyksen ylläpitämiseksi voidaan valtakunnan puolustusta tehostaa ja sen turvallisuutta lujittaa saattamalla voimaan puolustustila Suomeen kohdistuvan sodan aikana sekä siihen rinnastettavissa vakavasti yleisen järjestyksen ylläpitämiseen vaikuttavissa sisäisissä, väkivaltaisissa

---

¹⁶ Council of Europe 2020.

¹⁷ Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece (the “Greek case”), no. 3321/67; 3322/67, 3323/67 ja 3344/67, 31.5.1968.

levottomuuksissa, joilla pyritään kumoamaan tai muuttamaan perustuslain mukainen valtiojärjestys.”

Kun puolustustilalain poikkeusolomääritelmää verrataan valmiuslain poikkeusolomääritelmään, niissä on havaittavissa sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Suurin yhtäläisyys näiden määritelmien kesken on se, että molemmissa laeissa poikkeusoloina on mainittu sota EIS 15 artiklan tapaan.

Tässäkin suhteessa laeissa on kuitenkin sanallisia eroavaisuuksia, sillä valmiuslaki mainitsee sota-sanana sijasta aseellisen hyökkäyksen ja sen uhkan. Puolustustilalaissa mainitaan vain sota eikä sitä edeltävää sodan uhkaa, mikä johtunee siitä, että puolustustilalain 2 §:n mukaan lain säännöksiä sovelletaan vain valmiuslaissa säädettyjen toimivaltuuksien osoittauduttua riittämättömiksi.

Suurin eroavaisuus valmiuslain ja puolustustilalain määritelmässä poikkeusoloille on niiden yksityiskohtaisuus. Valmiuslaissa on pitkä lista erilaisista olosuhteista, jotka voidaan laskea poikkeusoloiksi, kun taas puolustustilalaissa poikkeusolot on määritelty yhdellä lauseella. Tämä eroavaisuus todennäköisesti johtuu siitä, että nämä kaksi lakia on kirjoitettu eri tarkoituksiperiä varten.

Valmiuslaissa on säädöksiä monenlaisia kriisitilanteita varten talouselämän kriisistä suuronnettomuuksiin ja aina tartuntatauteihin asti. Puolustustilalaki sen sijaan on kirjoitettu Suomen itsenäisyyden ja oikeusjärjestyksen suojaamiseksi yksinomaan väkivaltaisilta hyökkäyksiltä. Tästä syystä poikkeusoloksi puolustustilalain mukaan lasketaan vain Suomeen kohdistuva sota tai siihen rinnastettavissa vakavasti yleisen järjestyksen ylläpitämiseen vaikuttava sisäinen, väkivaltainen levottomuus, jolla pyritään kumoamaan tai muuttamaan perustuslain mukainen valtiojärjestys.

3.3 Perustuslaki

Valmiuslaissa ja puolustustilalaissa säädettyjen tarkempien poikkeusolomääritelmien pohjana on perustuslain 23 §, jossa säädetään perusoikeuksista poikkeusoloissa. Vaikka pykälä koskettaakin perusoikeuksia, perustuslain 23 § on rinnastettavissa EIS 15 artiklaan, jossa

säädetään ihmisoikeuksista poikkeusoloissa. Kuten on jo aiemmin todettu, perusoikeudet ja ihmisoikeudet ovat hyvin samankaltaisia, joten niistä poiketaan usein samoin perustein.

Perustuslain 23 § mukaan perusoikeuksista voidaan säätää ”sellaisia tilapäisiä poikkeuksia, jotka ovat välttämättömiä Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen samoin kuin muiden kansakuntaa vakavasti uhkaavien, laissa säädettyjen poikkeusolojen aikana ja jotka ovat Suomen kansainvälisen ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia.” Koska kyseinen pykälä on sisällytetty perustuslakiin, se ei ole kovinkaan yksityiskohtainen vaan se on muotoiltu melko laajasti ja yleisesti.

Perustuslain 23 § antaa pohjan ja perusteen säätää perusoikeuspoikkeuksia poikkeusolojen aikana. Juuri tähän pykälään perustuen on voitu säätää tarkempaa lainsäädäntöä, kuten valmiuslaki ja puolustustilalaki. Perustuslain 23 §:ssä mainitut poikkeusolot ovat ymmärrettävästi hyvin väljät, sillä niiksi mainitaan ainoastaan Suomeen kohdistuva aseellinen hyökkäys ja muu kansakuntaa vakavasti uhkaava, laissa säädetty poikkeusolo.

Suomeen kohdistuva aseellinen hyökkäys tai sota on mainittu myös valmiuslain 3 §:ssä ja poikkeustilalain 1§:ssä sekä EIS 15 artiklassa, joten ei ole yllätys, että se mainitaan myös perustuslain 23 §:ssä. Määritelmä ”muu kansakuntaa vakavasti uhkaava, laissa säädetty poikkeusolo” muistuttaa selkeästi EIS 15 artiklan termiä ”muu kansakuntaa uhkaava hätätila”. Molemmat määritelmät ovat hyvin tulkinnanvaraisia, mutta yhteinen tekijä molemmissa on se, että kansakunnan on oltava uhattuna jollakin tavoin.

Perustuslain 23 § asettaa myös velvoitteen säätää poikkeusoloista lailla tai laissa säädetystä syystä valtioneuvoston asetuksella. Tämän velvoitteen perusteella poikkeusoloista on voitu säätää tarkemmin muualla perustuslakia alemman tasoisessa lainsäädännössä eli valmiuslain 3 §:ssä ja puolustustilalain 1 §:ssä. Perustuslakia alemman tasoinen lainsäädäntö on helpommin uudistettavissa, joten yksityiskohtaisemmat säädökset on käytännöllistä sijoittaa sinne.

Valmiuslain 3 § eroaa perustuslain 23 §:stä merkittävästi, sillä siinä on voitu listata monia eri poikkeusoloja hyvinkin yksityiskohtaisesti. Perusoikeuspoikkeuksien oikeuttavista poikkeusoloista säätäminen lailla vahvistaa oikeusvaltioperiaatetta, sillä se estää perusoikeuspoikkeuksien mielivaltaisen määräämisen. Suomen oikeusjärjestelmälle onkin

tyypillistä vahva laillisuus- eli legaaliperiaatteen kunnioittaminen, mikä on yksi oikeusvaltion tunnusmerkeistä.

4 Euroopan ihmisoikeussopimus

4.1 Historia

Euroopassa ihmisoikeuksien puolustamisen keskus on 1949 perustettu Euroopan neuvosto (EN), jonka varaan on rakennettu myös EIS.¹⁸ Tämä vuonna 1950 solmittu ihmisoikeussopimus on hyvä esimerkki siitä, missä Euroopan unionin (EU) juuret ovat olleet: pyrkimyksessä edistää ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia Euroopassa maailmansotien jälkeen.¹⁹

Nykyaikana EU ei kuitenkaan keskity ihmisoikeuksien puolustamiseen ainoastaan vain Euroopan sisällä vaan se on pyrkinyt edistämään kansainvälisiä ihmisoikeuksia myös osana sen ulkosuhteita jo 1990-luvulta lähtien.²⁰ Ihmisoikeudet ovat esimerkiksi näkyvä osa EU:n sopimus- ja kauppapolitiikkaa.

Kauppaetuksia voidaan myöntää tai jättää myöntämättä ihmisoikeuksien suojaamisen tason perustella ja kauppaja yhteistyösopimukseen sisällytetään ”ihmisoikeusklausuuli”, mikä tarkoittaa yleistä määräystä ihmisoikeuksien kunnioituksesta. Klausuulin määräysten rikkominen saattaa johtaa siihen, että EU keskeyttää kauppaja yhteistyösopimuksen soveltamisen. EU voi ryhtyä myös pakotteisiin, jos kolmannet maat loukkaavat ihmisoikeuksia.²¹

Ihmisoikeudet ovat siis yksi EU:n prioriteeteista. EIS onkin kaikista kattavin ja pitkäaikaisin alueellinen ihmisoikeusjärjestelmä ja sisältää klassiset kansalais- ja poliittisoikeudet (KP-oikeudet).²² Näitä ovat esimerkiksi oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (6 artikla), kokoontumis- ja yhdistymisvapaus (11 artikla) ja syrjinnän kieltä (14 artikla). Tutkimuksessa ei kuitenkaan syvennytä EIS:n tarjoamiin ihmisoikeuksiin vaan mahdollisuuteen poiketa niistä. Tämä huomioon ottaen tutkimuksessa keskitytään 15 artiklaan, jossa säädetään sopimusvelvoitteista poikkeamisesta hätätilan aikana.

---

¹⁸ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, s. 197.

¹⁹ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, s. 197.

²⁰ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, s. 210.

²¹ Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen 2011, s. 211.

²² Hernández 2019, s. 420.

4.2 EIS 15 artikla

EIS 15 artiklassa on kolme osaa: ensimmäisessä määritellään missä tilanteessa ja missä laajuudessa ihmisoikeuksista voi poiketa, toisessa osassa luetellaan ehdottomat oikeudet eli niistä ei voi poiketa edes hätätilassa ja lopuksi kolmannessa osassa säädetään Euroopan neuvoston pääsihteerille tiedottamisesta poikkeusmahdollisuuden käyttämisestä. Tutkimuksen kannalta olennaisin on EIS 15 (1) artikla, sillä siinä kerrotaan olosuhteet, jotka mahdollistavat ihmisoikeuspoikkeuksen.

Tutkimuksessa aiotaan siis tulkita oikeusnormina EIS 15 artiklaa, joka on kokonaisuudessaan kirjoitettu tässä muodossa:

1. Sodan tai muun yleisen hätätilan aikana, joka uhkaa kansakunnan elämää, korkeat sopimuspuolet voivat ryhtyä toimiin, jotka merkitsevät poikkeamista niiden tämän yleissopimuksen mukaisista velvoitteista, siinä laajuudessa kuin tilanne välttämättä vaatii edellyttäen kuitenkin, etteivät tällaiset toimet ole ristiriidassa valtion muiden kansainvälisen oikeuden mukaisten velvoitteiden kanssa.
2. Tämän määräyksen nojalla ei voida poiketa 2 artiklasta, paitsi silloin kun on kysymys laillisista sotatoimista johtuvista kuolemantapauksista, eikä 3, 4 (1 kappale) ja 7 artiklasta.
3. Korkean sopimuspuolen, joka käyttää hyväkseen oikeutta poiketa yleissopimuksesta, tulee pitää Euroopan neuvoston pääsihteerin täysin tietoisena toimistaan ja niihin johtaneista syistä sekä ilmoittaa hänelle, milloin näistä toimista on luovuttu ja yleissopimuksen kaikkia määräyksiä jälleen noudatetaan.

4.3 EIS 15 artiklan tulkintaa

EIS 15 (1) artikla mainitsee siis kaksi olosuhdetta, jolloin ihmisoikeuspoikkeus on mahdollista tehdä. Ensimmäinen poikkeusolo on sota, joka on mainittu myös Suomen lainsäädännössä eli valmiuslain 3 §:ssä ja poikkeustilalain 1 §:ssä. Toinen olosuhde on ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää”.

Terminä ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” ei ole yhtä yksitulkintainen termi kuin ”sota” eikä se siten suoraan avaa, millainen olosuhde on ”muu yleinen hätätila, joka

uhkaa kansakunnan elämää”. EIS:n tekstin on kuitenkin kansainvälisenä sopimuksena oltava melko joustavaa, jotta sitä voidaan soveltaa monessa eri valtiossa.

Jäsenvaltiolla on melko paljon valtaa ja liikkumavaraa EIS 15 artiklan suhteen, sillä valtiot saavat itse päättää, millainen olosuhde on uhka heidän oman kansakuntansa elämälle. EIT itse onkin useassa ratkaisussa todennut, että ihmisoikeuspoikkeusta tarvitsevan valtion päättäjillä on paljon parempi mahdollisuus arvioida todellista tilannetta paikan päällä kuin EIT:lla tai Euroopan neuvostolla on.²³

Sopimusvaltioilla ei kuitenkaan ole täyttä vapautta poiketa ihmisoikeuksista, jos valtiossa sattuu olemaan vain hieman normaalista poikkeava tilanne. Kansallinen päätöksenteko on alisteinen eurooppalaiselle tarkkailulle.²⁴ EIS 15 (3) artikla velvoittaa ihmisoikeuspoikkeuksen tekevän valtion pitämään Euroopan neuvoston täysin tietoisena toimistaan. Valtion on siten pystyttävä perustelemaan Euroopan neuvostolle, miksi valtiossa olevat olosuhteet oikeuttavat EIS:sta poikkeamisen.

Ihmisoikeuspoikkeamista suunnittelevan valtion on siis pystyttävä osoittamaan, että EIS 15 (1) artiklan vaatimat olosuhteet todella ovat olemassa eli valtiossa on sota tai muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää. Jos Euroopan neuvosto tai EIT päätyy siihen tulokseen, että valtio ei ole pystynyt osoittamaan EIS 15 (1) artikkelin ihmisoikeuspoikkeuksia oikeuttavia olosuhteita todeksi, tämän valtion jo tekemät ihmisoikeuksia rajoittavat toimet ovat sopimusrikkomuksia. EIT on kuitenkin vain harvoin todennut sopimusvaltion toimineen EIS:n vastaisesti tällaisissa tapauksissa.

4.4 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

EIT:llä on siis viimeinen sana siitä, millainen olosuhde muodostaa EIS 15 (1) artiklan mukaiset olosuhteet. Tämä on vahvistettu EIS 32 artiklassa, jossa säädetään kyseisen tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvan kaikki yleissopimuksen ja se pöytäkirjojen tulkintaa ja soveltamista koskevat asiat. Nämä asiat on tuotava tietyillä perusteilla EIT:n käsiteltäväksi eli EIS 33, 34 ja

---

²³ Ireland v. the United Kingdom, Series A no. 25.

²⁴ Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece (the “Greek case”), no. 3321/67; 3322/67, 3323/67 ja 3344/67, 31.5.1968.

47 artiklan nojalla. Jos EIT:n toimivallasta tulee kiistaa, kyseinen tuomioistuin saa itse ratkaista, onko sillä toimivalta asiassa vai ei.

Koska EIT:lla on EIS:n mahdollistamissa ihmisoikeuspoikkeusasioissa toimivalta, tuomioistuin on omilla tuomioistuinratkaisuillaan muokannut käsitystä siitä, mikä lasketaan EIS 15 (1) artiklan mukaiseksi poikkeusoloksi. EIT:lla on ikään kuin viimeinen sana siihen, mikä lasketaan sallituksi ihmisoikeuspoikkeukseksi ja lisäksi sen antamalla tuomioistuinratkaisuilla on painoarvoa ennakkoratkaisuina.

EIT:n päätöksistä jäsenvaltiot voivat yrittää tulkita, millainen olosuhde on EIS 15 (1) artiklan mukainen ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” ja mikä ei ole. EIT:lla on siis mahdollisuus tehdä merkittäviä linjanvetoja omien päätöksiensä kautta. Näistä syistä tutkimuksessa aiotaan siis tulkita EIT:n antamia päätöksiä ja niiden perusteluita, jotta saadaan vastaus tutkimuskysymykseen.

5 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä

5.1 Tuomioistuinratkaisut Pohjois-Irlannin konfliktista

Tutkimuksessa aiotaan keskittyä muutamaankin EIT:n päätökseen, jotka on mainittu EIT:n taholta julkaistuissa ohjeissa siitä, miten EIS 15 artiklaa pitäisi tulkita.²⁵ Tutkimukseen valikoituneiden tuomioistuinratkaisujen perusteella tehdään päätelmiä siitä, millainen olosuhde on ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” EIS:n ylimmän tulkitsijan eli EIT:n mukaan.

Ensimmäinen tutkimuksessa tulkittavana oleva EIT:n antama tuomioistuinratkaisu on päätös nimeltä *Lawless v. Ireland*. Tämä tuomioistuinratkaisu on tutkimukselle erityisen tärkeä, sillä tässä kyseisessä päätöksessä EIT määritteli sen, mihin EIS 15 artiklan termi ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” viittaa. Tuomioistuimen mukaan se viittaa ”erityiseen kriisitilanteeseen, mikä vaikuttaa koko väestöön ja uhkaa valtion yhteiskuntajärjestystä”.²⁶

Seuraava tutkimukselle tärkeä tuomioistuinratkaisu EIT:lta on nimeltä *Ireland v. the United Kingdom*. Päätös on olennainen tutkimukselle, sillä siinä listattiin uusia piirteitä olosuhteelle, joka voidaan laskea ”muuksi yleiseksi hätätilaksi, joka uhkaa kansakunnan elämää”. Se EIT:n perinteisen linjan mukaisesti vahvisti, että hädän on oltava aito ja välitön, mutta ratkaisu myös olennaisesti laajensi termin soveltamisaluetta.

Ratkaisussa EIT päätti, että vaikka kriisi koskisikin vain tiettyä valtion aluetta, se voi silti uhata koko kansakuntaa ja siten täyttää EIS 15 (1) artiklan kriteerit.²⁷ Lisäksi kyseisessä päätöksessä EIT tuli siihen tulokseen, että ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” voi kestää jopa useita vuosia.²⁸

Kyseinen tuomioistuinratkaisu on tärkeä ratkaisu myös siitä syystä, että siinä on vahvistettu sopimusvaltioiden laaja harkintamarginaali. Tämän EIT:n päätöksen mukaan sopimusvaltiot saavat itse määrittellä, milloin valtiossa on olemassa ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakuntaa”. EIT:n perustelujen mukaan kansallisilla auktoriteeteilla on suora ja jatkuva

---

²⁵ European Court of Human Rights 2019, European Court of Human Rights 2020.

²⁶ *Lawless v. Ireland*, Series A no. 3.

²⁷ *Ireland v. the United Kingdom*, Series A no. 25.

²⁸ *Ireland v. the United Kingdom*, Series A no. 25.

tiedonsaanti tilanteesta, ja he pystyvät siten kansainvälistä tuomaria paremmin arvioimaan hätätilan olemassaolon ja laadun.

5.2 Muita olennaisia tuomioistuinratkaisuja

Kolmas tutkimukselle relevantti ratkaisu on lempinimeltään ”the Greek case”. Tämä kyseinen päätös on tärkeä, sillä siinä asetetaan termille ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” uusia kriteerejä. Tämän ratkaisun mukaan, jotta tällainen olosuhde on olemassa, kriisin tai uhkan on oltava poikkeuksellinen eli viranomaisten normaalit toimivaltuudet eivät enää riitä tilanteen hallitsemiseksi.²⁹ Normaalialue vahvempia toimivaltuuksia ei siis saa ottaa käyttöön ikään kuin varmuuden vuoksi.

Lisäksi tämä on ainoa ratkaisu, jossa sopimusvaltion – tässä tapauksessa Kreikan – julistama hätätila on torjuttu. Asia ei mennyt edes EIT:n ratkaistavaksi vaan jo Euroopan neuvosto totesi, ettei EIS 15 artiklan kriteerit olleet täyttyneet. Tämä johtui siitä, että Kreikassa ei ollut aitoa hätätilaa, joka olisi oikeuttanut ihmisoikeuspoikkeuksen. Euroopan neuvosto velvoitti siksi päätöksellään Kreikan jatkamaan ihmisoikeussopimuksen noudattamista normaaliin tapaan. Päätös on myös hyvä esimerkki siitä periaatteesta, että jäsenvaltiot itse päättävät hätätilan julistamisesta, mutta tekevät näin Euroopan neuvoston valvonnassa.³⁰

Viimeinen EIT:n tuomioistuinratkaisu, jota tutkimuksessa aiotaan käydä läpi, on ratkaisu nimeltä *A. and Others v. the United Kingdom*. Tapauksessa Iso-Britannia koki, että maassa oli yleinen hätätila, joka uhkasi kansakuntaa oikeuttaen EIS:sta poikkeamisen artiklan 15 perusteella. Ison-Britannian julistamat poikkeusolot johtuivat Yhdysvaltoihin kohdistuneesta tuhoisasta terrori-iskusta 11.09.2001. Ison-Britannian mukaan se oli USA:n läheisenä liittolaisena todennäköisesti seuraava terrori-iskun kohde, joten sen piti ottaa käyttöön erityisiä toimivaltoja, jotka rikkoivat EIS:n ihmisoikeusvelvoitteita.

Tämä EIT:n tuomioistuinratkaisu on hyvin olennainen, kun pohditaan, EIS 15 (1) artiklan merkitystä. Tämä johtuu siitä, että EIT ratkaisussaan yhä laajensi tämän lainkohdan soveltamisalaa. Kyseisestä tuomioistuinratkaisusta käy ilmi, että valtiossa A (Amerikka)

---

²⁹ Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece (the “Greek case”), no. 3321/67; 3322/67, 3323/67 ja 3344/67, 31.5.1968.

³⁰ Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece (the “Greek case”), no. 3321/67; 3322/67, 3323/67 ja 3344/67, 31.5.1968.

tapahtunut terrori-isku voi mahdollistaa poikkeusolojen asettamisen valtiossa B (Iso-Britannia). Kokonaan toisessa valtiossa – ja jopa maanosassa – tapahtunut isku oikeutti ETI:n mielestä EIS:sta poikkeamisen.

ETI oli siis vakuuttunut Iso-Britannian tarjoamasta näytöstä sen suhteen, että maassa todella vallitsi ”yleinen hätätila, joka uhkasi kansakunnan elämää”. Tuomioistuin osoitti ratkaisussaan myös tarkkaa punnintaa niiden periaatteiden välillä, joista EIS artikla 15 koostuu: ihmisoikeuksien kunnioitus v. valtion suvereniteetti. EIS:n tärkein tehtävä on varmistaa, että sen allekirjoittaneet maat noudattavat ja ylläpitävät ihmisoikeuksia sekä normaaleissa että poikkeusolosuhteissa. Toisaalta juuri tutkimuksen aiheena oleva artikla 15 huolehtii siitä, että suvereneilla valtioilla on yhä mahdollisuus puolustaa itseään ja siten poiketa EIS:n asettamista ihmisoikeusvelvoitteista kansakunnan suojelemiseksi.

EIT huomioi tämän perusteluissaan toteamalla, ettei valtioilta voida vaatia kriisin todella iskevän, ennen toimenpiteisiin ryhtymistä. Valtioilla on siis oltava mahdollisuus toimenpiteisiin jo ennen kriisiä, jotta se voitaisiin mahdollisesti ennaltaehkäistä. Tuomioistuinratkaisu *A. and Others v. the United Kingdom* osoittaa, että kansallisilla auktoriteeteilla on laaja valtuus arvioida uhkaa ja sen tasoa sen informaation perustella, jota niillä on käytössä.³¹

5.3 Tuomioistuinratkaisujen analyysia

EIT:n antamia tuomioistuinratkaisuja analysoimalla voidaan siis huomata, että EIS 15 (1) artiklan termi ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” on laaja-alaisempi kuin pelkästään *Lawless v. Ireland* -ratkaisun perusteella voisi olettaa. Edellä mainitun tuomioistuinratkaisun perusteella termi tarkoittaa nimittäin vain sellaista erityistä kriisitilannetta, joka vaikuttaa koko väestöön ja uhkaa valtion yhteiskuntajärjestystä.

Ireland v. the United Kingdom -tuomio laajentaa tällaisen olosuhteen merkitsevän myös kriisejä, jotka kohdistuvat vain tietyille alueille maassa, vaikka kriisin on uhattava koko väestöä. Lisäksi kyseisen tuomioistuinratkaisun mukaan EIS 15 artiklan mukainen poikkeusolo voi kestää monia vuosia, vaikka termi ”erityinen kriisitilanne” saattaisi viitata myös hyvin tilapäiseen ja poikkeukselliseen olosuhteeseen. Tiivistyksenä tutkimuksessa tarkasteltavista

---

³¹ *A. and Others v. the United Kingdom*, no. 3455/05.

EIT-ratkaisuista voisi jopa sanoa, että yleisen hätätilan kriteerit ovat melko matalat EIT:n oikeuskäytännössä.³²

EIT ei ole pelännyt laajentaa EIS 15 artiklan soveltamisalaa silloin, kun valtiot ovat sitä tarvinneet. Kriisi- ja valmiuslainsäädännön onkin pystyttävä sopeutumaan muuttuviin turvallisuusympäristöihin, jotta se yhä palvelisi tehokkaasti tarkoitustaan. EIT on kyennyt tuomioistuinratkaisuihinsa soveltamaan EIS 15 artiklaa siten, että sopimusvaltiot ovat pystyneet puolustamaan itseään erilaisissa kriisitilanteissa.

---

³² Greene 2019, s. 1766.

6 Loppusanat

6.1 Kritiikkiä

EIS 15 artiklan laaja tulkinta on kuitenkin herättänyt myös kritiikkiä. Alan Greene EIS 15 artiklaa koskevassa artikkelissaan toteaa, että EIT:n ratkaisu *A. and Others v. the United Kingdom* muutti EIS 15 artiklan termin ”hätätila” kokonaan. Greenen mukaan tämän tuomioistuinratkaisun jälkeen hätätilan ei tarvitse olla enää tilapäinen vaan kesto määrittää ainoastaan hätätilan suhteellisuutta eli kuinka laajasti poikkeusolojen toimivaltoja voidaan käyttää.³³

Tuomioistuinratkaisussa ihmisoikeuspoikkeuksen oikeuttava hätätila johtui terrorismiuhasta. Greenen mukaan tämä on asettanut yhteiskunnan eräänlaiseen jatkuvaan poikkeusoloon. EIS 15 artiklan mukaan normaalioloihin on palattava heti uhan jälkeen eli poikkeusolojen aikaiset toimivallat on lopetettava kriisin mentyä ohi. Terrorismiuhka on kuitenkin ajallisesti hyvin vaikeasti määriteltävissä, sillä on hankalaa tietää, milloin se on todella ohi. Jos yhteiskunta todella on jatkuvassa poikkeusolossa, myös poikkeusolojen toimivallat olisivat tällöin jatkuvasti käytettävissä.

Greene ei ole ainut EIT:n *A. and Others v. the United Kingdom* -ratkaisuun tyytymätön, sillä myös muualla oikeustieteellisessä kirjallisuudessa se on saanut laajasti kritiikkiä osakseen. Esimerkiksi Bart van der Sloot osoittaa EIS 15 artiklaa koskevassa artikkelissaan, että edellä mainitussa ratkaisussa on useita heikkoja kohtia. Ratkaisu on ongelmallinen, sillä ihmisoikeuspoikkeuksien perustana on terroristiryhmä al-Qaidan potentiaalinen terroristi-isku.

Tosiasiassa al-Qaida ei kuitenkaan pyrkinyt kaatamaan Ison-Britannian hallitusta tai muutakaan valtionjohtoa. Kyseinen terroristiryhmä ei myöskään aikonut vallata Isolle-Britannialle kuuluvia alueita. Nämä tyypilliset tunnusmerkit, jotka liitetään termiin ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää” eivät siis tässä tapauksessa täyttyneet. Tämä van der Slootin mukaan osoittaa suurta muutosta EIT:n tulkintakäytännössä termin ”hätätila” suhteen.³⁴

---

³³ Greene 2019, s. 1782.

³⁴ Van der Sloot 2014, s. 347.

EIT:n tulkintalinjan muutos nostattaa esiin kysymyksen siitä, että sopiiko terrorismi edes EIS 15 artiklan soveltamisalaan. Jo EIT:n ratkaisu *Ireland v. the United Kingdom* vahvistaa sen periaatteen, että ihmisoikeuspoikkeuksen aiheuttavan hädän on oltava välittömästi uhkaava. Van der Sloot kuitenkin osuvasti huomauttaa, että terrorismi ei ole ilmiönä useinkaan välittömästi uhkaava, vaan terrori-iskut tapahtuvat yleensä ennalta-arvaamattomasti.³⁵ Terrorismi saattaa uhata tiettyä valtiota vaikkapa vuosia tai jopa vuosikymmeniä eikä se siksi sovi kovinkaan hyvin EIS 15 artiklan luonteeseen.

EIT:n terrorismia koskeva *A. and Others v. the United Kingdom* -ratkaisu ei ole ainoa paljolti kritisoitu päätös, vaan myös Pohjois-Irlannin konfliktia koskeneet tuomioistuinratkaisut ovat herättäneet keskustelua oikeustieteilijöiden parissa. Esimerkiksi EIT:n tuomioistuinratkaisussa *Branningan and McBride v. the United Kingdom* tuomari Walsh epäili ihmisoikeuspoikkeuksen oikeuttavan hätätilan olemassoloa.

Hän kyseenalaisti sen, että uhkaako Isoa-Britanniaa hätätila, joka on meren toisella puolella Pohjois-Irlannissa.³⁶ Tähän kysymykseen ei kuitenkaan otettu kantaa vaan EIT tuli siihen tulokseen, että Pohjois-Irlannissa oleva hätätila uhkasi koko Iso-Britannian kansakuntaa etäisyydestä huolimatta. EIT:n päätös onkin saanut osakseen paljon kritiikkiä, sillä Pohjois-Irlannin konflikti rajoittui nimensä mukaisesti pitkälti Pohjois-Irlannin alueelle eikä siten koskettanut koko Isoa-Britanniaa.

6.2 Ihmisoikeudet v. oikeus turvallisuuteen

EIT 15 artiklan laaja tulkinta on herättänyt huolta siitä, että heikentääkö EIT:n oikeuskäytäntö yksilön oikeussuojaa. Yleinen trendi EIT:n tuomioistuinratkaisujen valossa näyttäisi selkeästi olevan se, että ihmisoikeuspoikkeuksien tekeminen on aiempaa helpompaa. Toisaalta maailmanlaajuinen turvallisuuskuva on muuttunut eikä yhteiskuntaa ja sen kansalaisia uhkaa enää ainoastaan toisen valtion julistama sota. EIS 15 artiklan soveltaminen on ainoa tapa poiketa ihmisoikeuksista, joten sen tulkinnan laajentaminen on ollut keino vastata nykypäivän monipuolisiin uhkiin, kuten terrorismiin.

---

³⁵ Van der Sloot 2014, s. 349.

³⁶ Van der Sloot 2014, s. 345

EIS 15 artiklan soveltaminen onkin ainaista tasapainoilua eri intressien välillä. Toisella puolella vaakakupissa on aina tietysti ihmisoikeuksien kunnioittaminen, mutta sen sijaan toisella puolella vaakakupissa on valtioiden oma etu eli turvallisuus. Jokainen EIS:n allekirjoittanut valtio on luonnollisesti sidottu kunnioittamaan ja ylläpitämään ihmisoikeuksia, mutta tämä velvollisuus ei aina ole etusijalla.

Valtioiden ensisijainen tavoite on tavallisesti turvata oma suvereniteettinsa, alueellinen koskemattomuutensa ja kansalaistensa turvallisuus. Vaikka pyrkimyksenä onkin pitää ihmisoikeudet mahdollisimman koskemattomina, ne joutuvat kuitenkin usein väistymään sivuun kansallisen turvallisuuden tieltä. Juuri kansallinen turvallisuus onkin usein ollut tarpeeksi vahva intressi oikeuttamaan ihmisoikeuspoikkeukset monissa EIT:n tuomioistuinratkaisuuissa.

Myös Jan Sikuta artikkelissaan vahvistaa, että oikeus turvallisuuteen on yleisesti tunnustettu EIT:n oikeuskäytännössä.³⁷ Sikuta siteeraa tekstissään erästä EIT:n presidenttiä tuomari Julius Wildhaberia:

”Euroopan ihmisoikeussopimusta ei tule soveltaa niin, että se estäisi valtioita tekemästä kohtuullisia ja suhteellisia toimenpiteitä demokratian ja laillisuusperiaatteen puolustamiseksi. Lisäksi EIT on tulkinnut, että sopimusvaltioilla on velvollisuus EIS 2 artiklan nojalla tehdä tarvittavia toimenpiteitä suojatakseen niiden elämää, jotka ovat heidän toimivaltansa alla.”

Ihmisoikeuksia tulee siis voida tehdä oikeusvaltioperiaatteen suojaamiseksi. Tämä on perusteltu kanta, sillä ihmisoikeudet eivät voi toteutua kunnolla yhteiskunnassa, joka ei kunnioita demokratiaa tai laillisuusperiaatetta. Siitä syystä ihmisoikeuksista onkin toisinaan voitava poiketa hetkellisesti, jotta ne voivat toteutua mahdollisimman hyvin myöhemmin ihmisoikeuksia uhkaavan hädän mentyä ohi. Ihmisoikeuksista poiketaan ikään kuin ihmisoikeuksien vuoksi.

Tuomari Wildhaberin lausunnosta käy myös ilmi, että sopimusvaltioilla on velvollisuus suojata niiden alueella olevien ihmisten elämää EIS 2 artiklan nojalla, jossa vahvistetaan jokaisen

---

³⁷ Sikuta 2008, s.2

oikeus elämään. Tämänkaltainen velvollisuus saattaisi siis vaatia, että esimerkiksi liikkumis- tai kokoontumisvapaudesta on poikettava, koska maassa riehuu erityinen vaarallinen ja laajalle levinnyt tartuntatauti. Ihmisoikeuspoikkeus on oikeutettu, sillä oikeus elämään painaa vaakakupissa enemmän kuin liikkumis- tai kokoontumisvapaus. Tämän periaatteen valossa myös EIS 15 artiklan soveltamisalan laajentaminen koskemaan terrorismia on oikea päätös, sillä valtojen on suojeltava ihmisten elämää terrori-iskuilta.

Sikuta on käsitellyt oikeutta elämään tekstissään laajemminkin. Hän on muun muassa referoinut artikkeleissaan myös EIT:n perusteluja ratkaistusta *Osman v. the United Kingdom*.³⁸ Kyseisessä tuomioistuinratkaisussa EIT on todennut, että valtioilla on positiivinen velvollisuus suojella heidän kansalaistensa elämää. Tämä tarkoittaa sitä, että valtioiden on ryhdyttävä konkreettisiin toimenpiteisiin elämän suojaamiseksi. Se ei riitä, että valtiot eivät itse uhkaa omien kansalaistensa elämää vaan valtioiden on suojeltava kansalaisiaan myös muilta uhkilta.

Vaikka EIS 15 artiklan laajaa tulkintaa onkin siis oikeuskirjallisuudessa useaan otteeseen kritisoitu, sille löytyy myös varteenotettavia perusteluita. Ihmisoikeudet eivät ole absoluuttisia, jos EIS artikloja 2, 3, 4 ja 7 ei oteta huomioon. Tästä syystä ihmisoikeudet eivät aina automaattisesti ylitä muita intressejä, kuten kansallista turvallisuutta sekä oikeutta elämään ja turvallisuuteen.

6.3 Vertailua Suomen lainsäädäntöön

Kun verrataan Suomen kansallista lainsäädäntöä ja tutkimukseen valittuja EIT:n tuomioistuinratkaisuja voidaan huomata, että ratkaisut sopivat hyvin puolustustilalain määritelmään poikkeusoloista. Esimerkiksi *Ireland v. the United Kingdom* ja *Lawless v. Ireland* koskivat Pohjois-Irlannin konfliktia eli ajanjaksoa, jolloin vakavat levottomuudet Irlannissa lähenivät jo sisällissotaa.

Puolustustilalaissa poikkeusoloiksi lasketaan sodan lisäksi siihen rinnastuva vakavasti yleisen järjestyksen ylläpitämiseen vaikuttava sisäinen, väkivaltainen levottomuus, jolla pyritään kumoamaan tai muuttamaan perustuslain mukainen valtiojärjestys. Pohjois-Irlannin konflikti oli juuri tämänkaltainen olotila, joten Suomen lainsäädäntö on jo valmiiksi EIT:n oikeuskäytännön mukainen.

---

³⁸ Sikuta 2008, s. 3

Lisäksi EIS 15 artiklan tulkinta ja valmiuslain antama merkitys poikkeusoloille on hyvin yhdenmukainen. Valmiuslain 3 § mainitsee poikkeusoloksi muun muassa ”vaikutuksiltaan erityisen vakavan suuronnettomuutta vastaavan hyvin laajalle levinneen vaarallisen tartuntataudin”. Myös EIT mahdollisti ihmisoikeuksista poikkeamisen koronapandemian aikana.

16.2.2022 aloitettiin valmiuslain kokonaisuudistus. Valmiuslakia uudistettaessa varmasti otetaan huomioon myös Suomen kansainväliset velvoitteet eikä niistä suinkaan vähäisimpänä EIS. Jos valmiuslain kokonaisuudistuksessa aiotaan muuttaa valmiuslain 3 §, EIS 15 artiklasta todennäköisesti otetaan vaikutteita. EIS 15 artikla itsessään on melko yleinen ja laajasti tulkittavissa oleva lainkohta, joten lainsäätäjät varmaankin ottavat tarkkailun alaiseksi myös EIT:n oikeuskäytännön.

EIS 15 artikla ei varmaankaan tarjoa lainsäätäjille uudistamisen aihetta, sillä kyseinen artikla on säädetty lähinnä sotaa varten. EIT:n oikeuskäytäntö sen sijaan saattaa tarjota enemmän mahdollisuutta perusoikeuspoikkeuksien laajentamiseen ja helpottamiseen. EIT on painottanut kansallisen turvallisuuden merkitystä tuomioistuinratkaisuisaan ja mahdollistanut useaan otteeseen ihmisoikeuspoikkeuksia esimerkiksi terrorismin uhan alla. EIT:n oikeuskäytäntöön vedoten valmiuslain 3 §:ssä olevaan listaan voidaan ehkäpä kirjata uusia poikkeusolojamääritelmiä.

6.4 Loppupäätelmät

ON-työn tarkoituksena on siis saada vastaus tutkimuskysymykseen: Miten määritetään ”muu yleinen hätätila, joka uhkaa kansakunnan elämää”? Toisin sanoen, milloin muutoin kuin sodassa Euroopan ihmisoikeussopimuksesta voi poiketa sopimuksen 15 artiklan perusteella Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan?

EIT:n oikeuskäytännössä vaikuttaisi vakiintuneen ainakin neljä eri vaatimusta, joiden on täyttyttävä, jotta poikkeavaa olosuhdetta voidaan kuvailla ”muuksi yleiseksi hätätilaksi, joka uhkaa kansakunnan elämää”. Ensinnäkin, kuten ratkaisusta *Ireland v. the United Kingdom* voidaan päätellä, hädän on oltava aito tai välittömästi uhkaava. Toiseksi hädän on kosketettava koko kansakuntaa, kuten jo itse EIS 15 (1) artiklakin toteaa, mutta myös EIT ratkaisussaan *Lawless v. Ireland*.

Kolmanneksi hädän on uhattava järjestynyttä yhteiskuntaelämää, mikä on myös mainittu *Lawless v. Ireland* -tuomioistuintratkaissussa. Neljänneksi kriisin on oltava poikkeuksellinen, mikä ilmenee *Greek case* -päätöksestä, jolloin Kreikalta evättiin EIS:sta poikkeaminen 15 artiklan perustella juuri siitä syystä, että Kreikassa ollut uhka ei ollut tarpeeksi poikkeuksellinen.

Jotta saadaan vastaus tutkimuskysymykseen, on seurattava EIT:n asettamia linjanvetoja. Kuten ON-työssä tarkasteltavina olevista tuomioista voi huomata, EIT saattaa laajentaa EIS 15 artiklan soveltamisalaa pidemmälle kuin sen sanamuodosta voisi päätellä. EIT:n tuomioistuintratkaisujen lisäksi kuitenkin myös Suomen oma lainsäädäntö valottaa asiaa, joten vihjeitä voi etsiä myös valmiuslain ja puolustustilalain poikkeusolomääritelmistä. Tässä ON-työssä keskityttiin kuitenkin ensisijaisesti juuri EIT:n tuomioistuinikäytäntöön.³⁹

---

³⁹ European Court of Human Rights 2019, European Court of Human Rights 2020.